

2. Енциклопедія українознавства. У 10-х томах. / Головний редактор Володимир Кубійович, вид. «Молоде життя» – «НТШ», м. Львів, 1996

3. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2010. – 728 с.: іл.

Страшко А.

(наук. кер. – доц. Лобач К. В.)

студентка III курсу історичного факультету

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

ОРГАНИ ВЛАДИ ДРУГОЇ УНР (ДОБА ДИРЕКТОРІЇ)

Одним з пріоритетних напрямів вітчизняної науки в сучасних умовах є розробка та узагальнення широкого спектру проблем, що становлять підвалини нинішнього національного відродження України, сприяють її трансформації у справді незалежну, демократичну, правову державу. Передусім це стосується витоків, еволюції та особливостей формування української державності на різних етапах – від Київської Русі до сьогодення, в переосмисленні та висвітленні яких останнім часом відбулися суттєві позитивні зрушення.

В даному контексті неабиякого значення набуває дослідження політичної долі національних урядів у 1917-1920 рр. і, зокрема, Директорії Української Народної Республіки (УНР). Адже в діяльності останньої, як і її попередників та наступників, ніби сфокусувалося споконвічне прагнення українського народу до створення власної державності, самоідентифікації, самоутвердження. Тому аналіз і творче використання досвіду Директорії, державного утворення, в якому був закладений величезний, але, на жаль, не реалізований потенціал, може стати нині в нагоді при розбудові суверенної України, її структурних, правових, політичних та економічних засад. Все це засвідчує актуальність обраної теми.

Метою статті є з'ясування процесу становлення та організації системи органів влади Другої УНР, вивчення досвіду їх функціонування.

Після падіння гетьманського уряду законодавча і виконавча влада в Україні перейшла до Директорії Української Народної Республіки. 19 грудня 1918 року війська Директорії вступили до Києва. В. Винниченко згадав: «Директорія, розпочинаючи революцію, поставила її під прапор демократичних гасел: відновлення Української Народної Республіки, повернення всіх демократичних свобод, знищення старост і відживлення демократичних місцевих, як міських так і земських самоврядувань» [7, с. 111].

Назву «Директорія» було запозичено з часів Великої французької революції. Але далі назви і кількісного складу українська Директорія не пішла. У Франції Директорія у складі п'яти директорів обиралася двома палатами – «Радою п'ятисот» та «Радою старійшин» і являла собою виконавчий орган. Директорію УНР створили українські політичні партії та громадські організації.

З моменту свого проголошення Директорія мала визначити свій правовий статус. Але жодного документу, який би встановив компетенцію і повноваження цього органу, розподіляв обов'язки між директорами прийнято не було. Фактично Директорія була вищим органом влади, який уособлював законодавчу, виконавчу, а іноді і судову владу. Проте події розвивалися так, що виникла нагальна потреба у вдосконаленні системи влади і управління. Потрібно було вибирати: або парламентська, або радянська республіка. У гострих дискусіях між різними політичними силами був обраний компромісний варіант: у центрі – парламент, на місцях – губернські і повітові Ради.

26 грудня 1918 року приймається Декларація, в якій Директорія оголосила себе тимчасовою верховною владою, встановленою силою і волею трудящих класів України. «Вищим же органом влади – згадував В. Винниченко, – було ухвалено Трудовий конгрес по тому самому принципу: мали право виборів тільки трудові елементи, велика ж буржуазія, класи паразитарні, експлуататорські цього права позбавлялись». Ця модель державності – «диктатура трудового люду» – й була закладена у Декларації Директорії від 26 грудня 1918 р. [7, с. 100–101]. У майбутньому передбачалося провести всенародні демократичні вибори до Установчих зборів і повністю передати їм владу [8, с. 168].

В день оголошення Декларації Директорія своїм наказом затвердила Раду Народних Міністрів у складі 18 осіб, якій доручалося «негайне переведення в життя великих задач», окреслених Декларацією. Поділу компетенції між Директорією і Радою Народних Міністрів проведено не було.

5 січня 1919 року була затверджена «Інструкція для виборів на Конгрес трудового народу України», яка перше його засідання призначила на 22 січня 1919 року. До складу Конгресу було обрано представників від робітників, селян і трудової інтелігенції. І хоча загально-представницьким цей орган назвати не можна, все ж таки він має більше підстав, ніж Центральна рада, називатися парламентом, оскільки формувався за принципом територіального представництва.

Предбачалась куріальна система виборів: від селян – 377 мандатів, від робітників – 118, від «трудової інтелігенції» – 33. Селяни делегувалися від повітових селянських з'їздів, а робітники й інтелігенція – від губернських. Надавалось окремо представництво, у зв'язку з «визначеними заслугами робітників залізниць і пошт під час боротьби з гетьманщиною», Всеукраїнському поштовому з'їзду. Представництво останніх майже дорівнювало представництву усієї «трудової інтелігенції». Активне і пасив-

ПРАВОНАХИСНИЙ РУХ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

не виборче право надавалося всім громадянам УНР, які досягли 21 року (за винятком тих, хто був позбавлений прав громадянства в судовому порядку, і тих, хто перебував у лавах республіканської армії) [8, с. 168-169].

22 січня 1919 р. на Софіївській площі у Києві Універсалом Директорії УНР урочисто було проголошено соборність українських земель – «злуку Західної Української Народної Республіки з Наддніпрянською Народною Республікою – в одноцілну, суверенну Народну Республіку». В той же день відбулись міжпартійні наради й консультації делегатів Трудового конгресу щодо його порядку денного, процедурних питань.

23-28 січня відбулась перша і остання сесія Конгресу. В ній взяли участь близько 400 делегатів. У перший день роботи сесія одногосно ухвалила Акт соборності українських земель. Основним питанням, яке найбільше дебатовалося на Конгресі, було питання подальшого державотворення й передусім визначення форми державного ладу. Більшість депутатів (УСДРП, УПСР) відстоювала принципи парламентської демократії. Лунали й пропозиції передати всю владу робітничим і селянським Радам (українські соціал-демократи незалежники) [11, с. 321].

Після бурхливого обговорення Конгрес ухвалив 28 січня ще два конституційні акти – «Закон про форму влади на Україні» та «Універсал Трудового конгресу України». В них підтверджувався статус Директорії як «вищої влади на Україні на час перерви засідань Трудового конгресу», якій він доручав вести й надалі державну роботу. Директорія мала поповнитись представником Наддністрянської України (ним став Є. Петрушевич). Для підготовки законопроектів до наступної сесії Конгресу він залишав 6 комісій: по обороні Республіки, земельну, освітню, бюджетну, закордонних справ, продовольчих справ. Кожна комісія мала наглядати за одним або кількома міністерствами. В Законі говорилося, що «комісії утворені виключно для полегшення законодавчої діяльності».

Влада виконавча покладалася на Раду народних міністрів, відповідальну перед Трудовим конгресом, а на час перерви його засідань – Директорії. З метою закріплення демократичного ладу УНР її уряд разом з цими комісіями повинен був підготувати закон про вибори до всенародного парламенту незалежної соборної України. Конгрес висловлював побажання, щоб Директорія і Рада міністрів провадили й надалі роботу з проведення земельної реформи, відродження промисловості і подолання безробіття, зміцнення внутрішнього і міжнародного становища УНР. Рада Народних Міністрів затверджувалася Директорією і була відповідальна перед нею. Ніякі інші повноваження цього органу регламентовані не були, що говорило про невідомість відношення Директорії до принципу розподілу влад.

14 лютого 1919 року Директорія затвердила тимчасовий закон «Про порядок внесення і затвердження законів в Українській Народній Республіці», в якому ще раз було зроблено спробу розмежувати правовий статус Директорії і Уряду.

Своєрідним органом, що виконував у відсутності парламенту його деякі функції, були державні наради, на яких обговорювалися найважливіші питання державного життя. Час від часу вони скликалися з представників Директорії, членів уряду, Трудового конгресу, його комісій, політичних партій, військового командування тощо. За місцем перебування Директорії такі наради відбулись у 1919 р.: 16 січня (Київ), 11 березня, 5 квітня, 5 травня (Рівне), 17, 24 вересня, 25 жовтня (Кам'янець-Подільський), 8 листопада (Ялтушково) та ін. [9, с. 103].

14 лютого 1920 року уряд ухвалив новий «Тимчасовий закон про державний устрій і порядок законодавства УНР», який передбачав скликання не пізніше 1 травня 1920 року передпарламенту під назвою Державна народна рада. До скликання цього органу Директорія могла здійснювати свої повноваження виключно через Раду Народних Міністрів. Але цей закон не було затверджено С. Петлюрою, який у цей час був Головою Директорії.

Обнадійливі перспективи звільнення території УНР породжували спроби відродити вищий представницький орган влади. Так, наприкінці серпня 1919 р. уряд доручив міністерству іноземних справ підготувати проект виборчого закону. Про необхідність скликання повноцінного законодавчого органу йшлося у відозві «До населення всієї соборної України» 17 вересня 1919 р.: «Уряд Республіки при першій змозі скличе Велику Державну Раду, яка прозветься українським Парламентом з установчими функціями, до складу якого увійдуть представники найширших кіл українського громадянства. Цей парламент, а не хтось інший, розв'яже справу нашого державного устрою і дасть нарешті спокій, лад і силу Державі» [10, с. 235]. Проте війна з Добровольцю армією А. Денікіна, а потім наступ Червоної армії перешкодили цим планам.

Про поступовий перехід від парламентської до президентсько-парламентської форми правління говорять закони «Про тимчасове управління та порядок законодавства в УНР» та «Про Державну Народну Раду УНР», які були затверджені С. Петлюрою 12 листопада 1920 року, за кілька днів до повного падіння УНР. Закони передбачали розмежування влади між Директорією, Державною Народною Радою і Радою Народних Міністрів.

Директорія на той час остаточно ототожнювалася з її Головою. До його компетенції входило затвердження ухвалених Державною Народною Радою призначень та звільнень. Голова Директорії призначав Голову і членів Ради Народних Міністрів. Державна Народна Рада планувалась як орган законодавчої влади і контролю за діяльністю Ради Народних Міністрів, складала державний бюджет і здійснювала контроль за його виконанням, розглядала і затверджувала міжнародні угоди, оголошувала стан війни тощо. Знову ж таки, невиписаною залишилася компетенція Ради Народних Міністрів, яка була підзвітна в своїй діяльності Державній Народній Раді. Але в законах нічого не говорилося про повноваження і місце уряду в системі органів виконавчої влади.

Конгрес Трудового народу був останньою спробою Директорії закласти основи державного будівництва в Україні. На цьому шляху до парламентаризму, який було започатковано ще Центральною радою, закінчується. Політичні умови не дали можливості Директорії втілити в життя навіть те, що було започатковано Конгресом. Без змін було залишено систему центрального управління. Поділ міністерств на відділи і департаменти, запроваджені Центральною радою, зберігся.

У розбудові судової влади Директорія фактично стала на шляху відновлення структури тієї судової системи, що існувала за Центральної Ради. Перебудовуючи після взяття влади державний апарат взагалі і судову систему, зокрема, Директорія УНР ще 1 грудня 1918 р. ухвалила, що суд на території Української Народної Республіки провадиться іменем Української Народної Республіки. Окремим законом було ліквідовано Державний Сенат і відновлено діяльність Генерального суду під назвою «Найвищий суд Української Народної Республіки» (2 січня 1919 р.). Він складався з трьох департаментів: цивільного, кримінального й адміністративного і виконував свої функції щодо здійснення судочинства, згідно із законом Центральної Ради від 2 грудня 1917 р., а також касаційні функції Головного воєнного суду. Були також затверджені штати Найвищого суду, у тому числі й прокуратурі. Штат прокуратурі складався зі старшого прокуратора, семи прокураторів та одного секретаря-прокуратора. Наприкінці січня були поновлені й запроваджені Центральною Радою апеляційні суди.

В формуванні місцевого управління було започатковано досвід Центральної ради. Владу на місцях представляли волосні, повітові, губернські комісари і отамани, що їх призначала Директорія. В їх руках була зосереджена вся реальна влада в провінції. В деяких губерніях було відновлено діяльність дореволюційних органів міського і земського самоврядування – земські зібрання та земські управи і міські думи та міські управи. Майже скрізь діяли революційні ради робітничих і селянських депутатів.

Отже, впродовж відносно короткого проміжку часу в більшості повітів УНР уряд утворив органи державної адміністрації та вжито низку заходів, спрямованих на оптимізацію їх функціонування. Водночас значні корективи у цей процес внесли надважкі умови, насамперед, постійне ведення військових дій, руйнація окремих ланок апарату управління економіки, поширення анархічних тенденцій в усіх галузях життя суспільства, що значно гальмували, а інколи й повністю унеможливили встановлення та діяльність органів цивільної державної адміністрації.

Література:

1. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції [листопад 1917 – грудень 1919 рр.]). – Ч. III. – К. : Відень, 1920. – 542 с.
2. Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні : навч. посібник. – Х. : Право, 2007. – 280 с. – ISBN 966-458-011-2.
3. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917-1921. – К. : Темпора, 2003. – 608 с.

4. Петлюра С. Статті, листи, документи. – Нью-Йорк, 1956. – Т. 1. – 480 с.

5. Політична історія України. XX століття : У 6 т. / Редкол. : І. Ф. Курас (голова) та ін. – К. : Генеза, 2002-2003. – Т. 2 : Революція в Україні : політико-державні моделі та реалії (1917-1920) / В. Ф. Солдатенко (кер.), В. Ф. Верстюк. – К. : Генеза, 2003. – 488 с.

Томенко Я.

(наук. кер. – доц. Лобач К. В.)

студент V курсу історичного факультету

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

ВАЛЛІЙСЬКИЙ РУХ ЗА СУВЕРЕНІЗАЦІЮ

Дивлячись на сучасні обставини на сході нашої країни, іноді задаєшся питанням: чи можна було вирішити даний конфлікт цивілізовано без крові, без війни а на основі виключно політичного протистояння. Таким прикладом, на мою думку, може бути Уельс і валлійці (кельтський народ, що населяє Уельс. Древня їх назва – «кімри» (по-валлійська означає «співвітчизники»), в даний час є також самоназвою валлійців.), згаданий мною народ за свою історію довгий час не мав навіть власної столиці, був завойований ще в XIII столітті норманами, а останню велику збройну спробу відновити незалежність робив у XV столітті (повстання Оуайна Гліндура). З тих пір валлійці втрачали свою ідентичну мову і право, а Уельс нерозривно пов'язувався англійською нацією як її невід'ємна частина (наприклад, спадкоємця англійського престолу титулується як Принц Уельський).

Значні зміни в соціальному, культурному та політичному житті цього народу відіграла промислова революція та відкриття вугільних копалин у долинах Сінону й Ронди. Приток туди найманих робітників з усіх герцогств Уельсу, а також Ірландії та Шотландії, сприяв консолідації валлійського суспільства і призвів до зменшення населення в сільських районах. Ріст населення тоді перевищив 20%. Демографічні зміни вплинули на мовну ситуацію. Відсоток валлійськомовних людей в долині Ронди з 64% у 1901 р. лише за десять років знизився до 55%. Аналогічні тенденції прослідковувалися всюди в Південному Уельсі. Лейбористська партія витіснила в Уельсі Ліберальну після Першої світової війни, особливо це стосувалося індустріалізованих долин Південного Уельсу. Першого члена парламенту від Лейбористської партії Кейра Гарді було обрано 1900 року від валлійського округу Мертгір-Тідвіл та Абердер.

Плайд Кермі (партія Уельсу), що виникла в 1925 р., стала першою партією, яка відстоювала інтереси валлійців. Партія Уельсу від часу свого утворення послідовно бореться за самоврядування краю, за збереження